

HÉRAÐSDÓMUR
REYKJAVÍKUR

D Ó M U R

18. júní 2019

Mál nr. E-3247/2018:

Stefnendur: A

B

(Vilhjálmur Hans Vilhjálmsson lögmaður)

Stefnda: C

(Sigrún Ingibjörg Gísladóttir lögmaður)

Dómari: Arnar Þór Jónsson héraðsdómari

D Ó M U R

Héraðsdóms Reykjavíkur 18. júní 2019 í máli nr. E-3247/2018:

A

B

(Vilhjálmur Hans Vilhjálmsson lögmaður)

gegn

C

(Sigrún Ingibjörg Gísladóttir lögmaður)

Mál þetta var höfðað 20. september 2018 og dómtekið 23. apríl sl.

Stefnendur eru A, og B.

Stefnt er C.

Stefnendur gera hvor um sig þá kröfu að eftirfarandi ummæli verði dæmd dauð og ómerk:

„... þá gríðarlega alvarlegu aðför lögreglunnar að öryggi kvenna í Reykjavík að láta eiga sig að fara fram á gæsluvarðhald yfir körlum sem nauðga konum SAMAN svo yfirdrifið kerfisbundið að þeir hafa til þess sérútbúna íbúð.“

Stefnendur krefjast þess að stefnda verði dæmd til þess að greiða hvorum stefnanda um sig miskabætur að fjárhæð 1.500.000 kr. með vöxtum samkvæmt 1. ml. 4. gr. laga nr. 38/2001 frá 9. nóvember 2015 til 27. maí 2016, en með dráttarvöxtum samkvæmt 1. mgr. 6. gr. sömu laga frá þeim degi til greiðsludags.

Jafnframt er af hálfu stefnenda gerð krafa um málskostnað eins og mál þetta væri ekki gjafsóknarmál.

Stefnda krefst sýknu, auk málskostnaðar úr hendi stefnenda.

I.

Mál þetta hafa stefnendur höfðað með vísan til færslu sem stefnda birti á Facebook-síðu sinni 9. nóvember 2015, kl. 11:32 þar sem lesa mátti að hún teldi víst að stefnendur hefðu í samvinnu nauðgað konum kerfisbundið í sérútbúinni íbúð. Þá deildi

hún einnig, í athugasemd við sömu færslu, upplýsingum um nöfn og Facebook-svæði stefnenda.

Undir rekstri málsins hefur stefnda sett tilvísaða Facebook-færslu í samhengi við umfjöllun fjölmiðla í nóvembermánuði 2015 um ætluð brot stefnenda.

Að sögn stefnenda hafa þeir höfðað mál þetta til að verja æru sína og friðhelgi einkalífs.

Til stuðnings málatilbúnaði sínum hafa bæði stefnendur og stefnda skírskotað til dóms Hæstaréttar 26. júní 2018 í máli nr. 729/2018, en það mál höfðu stefnendur þessa máls gegn fjölmiðli og fréttamönnum til ómerkingar á nánar tilgreindum ummælum sem viðhöfð höfðu verið í því samhengi sem til umfjöllunar er einnig í þessu máli sem hér er komið til úrlausnar héraðsdóms, nánar tiltekið vegna ásakana um ætlaða refsiverða háttsemi stefnenda.

II.

Ómerkingarkrafa stefnenda er á því byggð að með hinum umstefndu ummælum hafi stefnda fullyrt að stefnendur væru kynferðisbrotamenn sem nauðguðu konum kerfisbundið og í sameiningu og hefðu til þess sérútbúna íbúð, auk þess sem stefnda deildi nöfnum, myndum og persónuupplýsingum um stefnendur.

Stefnendur byggja á því að í hinum umstefndu ummælum felist ásakanir um að stefnendur hafi gerst sekir um ítrekuð hegningarlaga brot, en þetta eigi sér enga stoð í raunveruleikanum. Stefnendur hafi engum nauðgað og íbúðin sem stefnda hafi vísað til sé ósköp venjuleg íbúð, en ekki sérútbúin til nauðgana. Ummæli stefndu séu því röng og til þess fallin að meiða æru stefnenda.

Það séu grundvallarmannréttindi í réttarríki að hver sá sem borinn er sökum um refsiverða háttsemi skuli talinn saklaus uns sekt hans er sönnuð að lögum. Þessi regla er grundvallarregla í íslenski réttarskipan, sbr. 2. mgr. 70. gr. stjórnarskrár og 2. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmála Evrópu. Stefnda hafi vegið að grundvallarmannréttindum stefndu og úthrópað þá sem nauðgara án þess að stefnendur hefðu verið ákærðir fyrir slíka háttsemi, hvað þá heldur dæmdir.

Hin umstefndu ummæli fela að mati stefnenda í sér ásökun um refsiverða og siðferðislega ámælisverða háttsemi. Ummæli stefndu séu ærumeiðandi aðdróttanir og feli í sér brot gegn 235. gr. og 2. mgr. 236. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940 og því beri að ómerkja ummælin með vísan til 1. mgr. 241. gr. sömu laga. Hin umstefndu ummæli séu ósönn, óviðurkvæmileg, tilhæfulaus og smekklaus og til þess fallin að

sverta stefnendur. Hagsmunir stefnenda af því að fá ummælin dæmd dauð og ómerk séu því miklir.

Að auki hafi stefnda deilt upplýsingum um nöfn og Facebook-síður stefnenda. Með því hafi hún brotið gegn réttarreglum sem ætlað sé að vernda friðhelgi einkalífs stefnenda, sbr. 229. gr. laga nr. 19/1940, 71. gr. stjórnarskrárinnar og 1. mgr. 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu.

Stefnendur byggja á því að stefnda hafi vegið með alvarlegum hætti að æru þeirra. Með því hafi stefnda framið ólögmeta meingerð gagnvart stefnendum sem hún beri skaðabótaábyrgð á. Virðing stefnenda hafi beðið hnekki, sem og æra þeirra og persóna. Réttur stefnenda til æruverndar og friðhelgi einkalífs njóti verndar 71. gr. stjórnarskrár, 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu og XXV. kafla almennra hegningarlaga nr. 19/1940.

Það sé hlutverk handhafa opinbers valds að rannsaka, ákæra og dæma menn fyrir refsiverða háttsemi en ekki almennings. Með ummælum sínum um stefnendur hafi stefnda fullyrt að stefnendur hefðu gerst sekir um alvarleg hegningarlagabrot sem enginn fótur hafi verið fyrir.

Með ummælum sínum um stefnendur hafi stefnda tekið þátt í að skapa múgæsingu sem leitt hafi til þess að stefnendur óttuðust um líf sitt og hrökkluðust úr landi þar sem þeir dvöldu meira og minna næstu árin. Stefnandinn B hafi misst vinnuna í kjölfarið og stefnandanum A verið gert að hætta námi við Háskólann í Reykjavík. Hvorugur hafi átt afturkvæmt í fyrra starf/nám. Báðir stefnendur hafi glímt við langvarandi kvíða og þunglyndi vegna umfjöllunarinnar. Stefnda hafi tekið þátt í að dreifa nöfnum og myndum af stefnendum, sem deilt var mörg þúsund sinnum á samfélagsmiðlum þar sem stefndu voru úthrópaðir sem nauðgarar og þeim hótad líkamsmeiðingum og lífláti. Ummæli stefndu um stefnendur og dreifing upplýsinga um þá hafi því verið afdrifarík fyrir stefnendur og reisa þeir miskabótakröfur sínar á þeim grunni. Stefnendur telja að miski hvors þeirra um sig vegna ummæla stefndu sé hæfilega metinn 1.500.000 krónur.

Kröfur stefnenda um miskabætur er byggðar á 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993, enda sé um að ræða brot á réttarreglum, sem ætlað er að vernda æru og friðhelgi einkalífs stefnenda, sbr. 229. gr., 235. gr. og 236. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940. Birting og dreifing ærumeiðandi ummæla sé auk þess sjálfstætt brot samkvæmt 2. mgr. 236. gr. laga nr. 19/1940.

III.

Stefnda byggir á því að ummælin sem krafist er ómerkingar á séu vernduð af tjáningarfrelsisákvæði stjórnarskrárinnar, sbr. 73. gr. stjkskr. og 10. gr. mannréttindasáttmála Evrópu (MSE). Að mati stefndu séu engar þær kringumstæður fyrir hendi í máli þessu sem réttlæti takmarkanir á tjáningarfrelsi stefndu. Ákvæði 3. mgr. 73. gr. stjkskr. eigi ekki við í máli þessu enda túlkuð þröngt. Ummælin brjóti í engu gegn neinum meintum réttindum stefnenda. Stefnda hafi hvorki meitt æru stefnenda né greint frá nokkru því sem leynd skyldi hvíla yfir enda hafi umrædd mál, þar sem stefnendur voru ásakaðir um og kærðir fyrir meintar nauðganir, verið á almannavitorði um langa hríð og margumrædd í þjóðfélaginu á ýmsum samskiptamiðlum og í fjölmiðlum. Þá hafi stefnda ekki verið fyrst til að benda á hverjir sakborningar lögreglumálanna væru, eins og rakið sé að framan. Þá byggir stefnda á því að staðhæfingar í ummælum hennar hafi verið endursögn úr fréttum fjölmiðla sem birtar höfðu verið áður. Stefnda byggir á sjónarmiðum og meginreglum um aukna vernd tjáningar sem er endursögn úr fjölmiðlum.

Stefnda byggir á því að hún hafi verið í góðri trú um sannleiksgildi fréttaflytninga og mátt vera það, þar sem hún hafi mátt treysta því að um vandaða umfjöllun hafi verið að ræða í samræmi við ritstjórnarstefnu miðlanna, sbr. 24. gr. og 1. mgr. 26. gr. fjölmiðlalaga nr. 38/2011. Í ljós hafi komið að umfjöllun fjölmiðlanna var ekki eins vönduð og vera bar, sbr. dóm Hæstaréttar 26. júní 2018 í máli nr. 729/2017 og afsökunarbeiðni DV, en aðrar fréttir meðal framangreindra fréttu hafi þó ekki verið dæmdar ómerkar. Telur stefnda þetta ekki breyta því að hún hafi mátt vera í góðri trú á þeim tíma sem ummælin féllu og njóti ummæli hennar því verndar tjáningarfrelsisins. Eigi sjónarmið um góða trú við hvort heldur sem ummælin verði talin til gildisdóma eða þau talin vera staðhæfing um staðreyndir.

Stefnda byggir á því að óheimilt sé að túlka ummæli hennar með þeim hætti sem stefnendur krefjast. Ummælin séu víðtækari en svo að þau varði einvörðungu og alfarið staðhæfingar um staðreyndir hvað varðar meintar nauðganir og byrlun lyfja sem stefnendur voru sakaðir um. Þegar ummælin eru skoðuð í samhengi blasi við að þau vísi ekki einangrað til umræddra nauðgunarkæra á hendur stefnendum heldur hafi víðtækari skírskotun, þ.e. fjalli um ótilgreinda sakborninga sem fjölmiðlar kváðu lögreglu ekki hafa óskað eftir gæsluvarðhaldi á, þrátt fyrir að fjölmiðlar hefðu fullyrt að viðkomandi hefðu framið alvarleg brot. Hafi samhengi ummælanna þannig verið

ótti fjölda kvenna við að ásakanir þeirra um kynferðisbrot yrðu ekki teknar trúanlegar, með alvarlegum afleiðingum.

Nánar tiltekið skýrir stefnda ummæli sín svo að þau séu augljóslega endursögn þess fjölda fréttu sem hafði birst um málið um hádegisbil þann 9. nóvember 2015. Að auki séu ummælin endursögn umræðu annarra aðila á opinberum vettvangi, en stefnda sé ekki upphafsmaður þeirrar umræðu sem ummæli hennar voru liður í. Þá byggir stefnda á því að hún beri engar sérstakar rannsóknarskyldur eða sönnunarbyrði hvað varði sannleiksgildi ummælanna. Að auki telur stefnda sig hafa slegið nægilega varnagla við ummæli sín.

Stefnda byggir á því að ummælin skuli skoðast í samhengi í margþættum skilningi. Í fyrsta lagi þurfi að meta ummælin í samhengi við það innlegg sem þau tilheyrðu. Í öðru lagi í samhengi við þann frétttaflutning sem þegar hafði átt sér stað á þeim tíma er þau voru látin falla. Í þriðja lagi í samhengi við þá umræðu sem átti sér stað í Facebook-hópum og á öðrum samfélagsmiðlum á tíma fréttarinnar. Í fjórða lagi í samhengi við áralanga opinbera þjóðfélagsumræðu um konur, kynfrelsi kvenna og minnihlutahópa í þjóðfélaginu. Með vísan til dómafordæma mannréttindadómstóls Evrópu verði engin ummæli í meiðyrðamálum metin án víðtækara samhengis.

Stefnda byggir á því að ummælin og það samhengi sem þau voru sett fram í sé umræða um almannahagsmuni og þjóðfélagsleg málefni og njóti sérstakrar verndar. Ummælin eigi fullt erindi til almennings og óheimilt sé að takmarka slíka tjáningu.

Stefnda vísar til þess að tilgangur og megininntak ummælanna og umræðunnar sem ummælin voru liður í hafi verið að vekja athygli á nánar tilgreindum þáttum í þjóðfélagsumræðunni og samfélaginu. Stefnda hafi ekki verið upphafsmaður þeirrar umræðu og einungis ein af fjöldamörgum einstaklingum sem þátt tóku í umræðunni á umræddum tíma, og hún hafi tekið takmarkaðan þátt í henni, þ.e. einkum varðandi sjálf mótmælin. Í ummælunum felist ekki bein staðhæfing um að stefnendur hafi nauðgað kændum eða öðrum, byrjað ólyfjan eða ætlað að nauðga fleiri aðilum, enda hafi ummælin ekki verið orðuð með slíkum hætti.

Stefnda byggir á því að í ummælum hennar felist ályktanir og gildisdómar. Slíkri tjáningu beri að veita sérstaka vernd. Þá beri að meta ummælin sérstaklega sem gildisdóm og/eða sem ályktanir með vísan til frétttaflutnings af málinu. Vísar stefnda um þetta nánar til Hrd. í máli nr. 729/2017.

Stefnda heldur því fram að almenn textaskýring leiði ekki til annarrar niðurstöðu en að þarna sé um að ræða lýsingu á að kynferðisbroti, tilraun til slíkra brota og að

byrlun hafi átt sér stað. Endursögn á slíkum fullyrðingum fjölmiðla feli í sér gildisdóm, sem njóti sérstakrar verndar. Engu breyti að fréttáflutningurinn hafi reynst ónákvæmur.

Þá byggir stefnda á því að eðlilegt sé að þar sem hún hafi séð greint frá nöfnum stefnenda á Facebook-svæði lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu, þar sem nafngreining hafi aukinn trúverðugleikablæ, einkum vegna refsíábyrgðar, sbr. 148. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, og í athugasemd á fjölmiðli sem lúti ritstjórn, sbr. 24. gr. og 1. mgr. 26. gr. fjölmiðlalaga nr. 38/2011, hafi hún mátt trúa þeim upplýsingum. Enda hafi sú nafngreining reynst rétt. Byggir stefnda á því að tjáning hennar njóti aukinnar verndar sem endursögn af orðrómi.

Stefnda byggir á því að stefnendur skuli bera hallann af þeirri sönnunarstöðu að töluvert af framangreindum nafngreiningum hafi nú verið fjarlægð, þremur árum eftir að ummælin féllu og tveimur og hálfu ári eftir að stefnendur hótuðu málssókn.

Þá byggir stefnda á að hafa skuli í huga að Facebook-síða hennar sé ekki fjölmiðill með mikla dreifingu heldur síða einstaklings á samfélagsmiðli.

Stefnda mótmælir því að ummæli hennar hafi ekki átt sér nokkra stoð í raunveruleikanum. Óumdeilt sé að stefnendur hafi verið andlag a.m.k. tveggja lögreglurannsókna um það sem fjölmiðar höfðu lýst, þótt rannsóknirnar hafi síðar verið felldar niður og þótt ónákvæmni hafi gætt í skrifum fjölmiðla. Á slíkri ónákvæmni tiltekinna fjölmiðla beri stefnda enga ábyrgð og gegni engum skyldum í því sambandi lögum og dómaframkvæmd samkvæmt.

Stefnda mótmælir jafnframt sérstaklega þeirri málsástæðu stefnenda að hún hafi svipt þá réttinum til að teljast saklausir uns sekt sannast, sbr. 2. mgr. 70. gr. stjkskr. og 2. mgr. 6. gr. mannréttindasáttmála Evrópu. Endursögn stefndu á fréttum fjölmiðla hafi ekki haft áhrif á þann rétt stefnenda.

Sömuleiðis mótmælir stefnda þeirri málsástæðu að umstefnd ummæli hennar séu ósönn, óviðurkvæmileg, tilhæfulaus, smekklaus og til þess fallin að sverta stefnendur. Ummæli stefndu hafi verið rétt endursögn úr fjölmiðlaumfjöllun þess tíma þegar ummælin voru látin falla, ummælin hafi verið þáttur í mikilvægri og háværrí þjóðfélagsumræðu, m.a. á samfélagsmiðlum, um kynferðisbrot og stefnendur hafi verið til rannsóknar hjá lögreglu á tíma ummælanna. Stefnda telur augljóst að ummæli hennar hafi vísað til fréttáflutnings um málið og þannig hafi verið nægir fyrirvarar á tjáningu hennar. Þá hafi stefnda verið í góðri trú um sannleiksgildi ummælanna sem og um sannleiksgildi og réttmæti fréttáflutningsins sem ummælin eru endursögn á.

Þá mótmælir stefnda sérstaklega heimfærslu stefnenda á ummælum hennar til refsíákvæða. Stefnda telur að skilyrðum almennu skaðabótareglunnar eða 26. gr. laga nr. 50/1993 sé ekki fullnægt og að ströng skilyrði ákvæðisins, þ.m.t. ströng saknæmisskilyrði, séu ekki uppfyllt í málinu og stefnendur hafi ekki sýnt fram á annað. Stefnda byggir á því að hafi stefnendur orðið fyrir mannorðstjóni þá hafi aðrir en stefnda valdið því, einkum blaðamenn sem þegar hefur verið dæmt um að hafi farið út fyrir meðalhóf og verið dæmdir til að greiða stefnendum bætur. Stefnda telur að fjárhæð krafna stefnenda sé í engu samræmi við fjárhæð dæmdra miskabóta í framangreindum dómi.

Stefnda mótmælir því að ummæli hennar hafi valdið ætluðum námstöfum, atvinnumissi og andlegum þjáningum stefnenda, þar sem slíkt sé ósannað.

Þáttur stefndu hafi einkum falist í almennri, heimilli og verndaðri þátttöku í umræðum um kynferðisbrot sem þjóðfélagslega mikilvægu málefni. Stefnda telur sig hafa gætt hófs í umfjöllun sinni. Hafi stefnendur orðið fyrir miskatjóni sé slíkri kröfu ekki réttilega beint að stefndu.

Stefnda mótmælir því sérstaklega að hún hafi dreift nöfnum, myndum og persónuupplýsingum um stefnendur þar sem það að setja hlekk á vefsvæði fyrir neðan innlegg hennar feli ekki í sér slíka dreifingu. Þá hafi birtingu stefndu á hlekkjum á vefsvæði stefnenda síður en svo verið deilt mörg þúsund sinnum á samfélagsmiðlum og sé slík fullyrðing stefnenda því röng og ósönnuð. Telur stefnda ljóst að dreifing á persónuupplýsingum um stefnendur hafi einkum farið fram á öðrum vettvangi. Vísanir stefndu til Facebook-síðna stefnenda séu í athugasemdum undir hinu upphaflega innleggi og hafi lesendur því þurft að smella sérstaklega á hlekkina til að sjá nöfn og myndir af stefnendum. Hafa beri framangreint í huga við mat á ummælunum, dreifingu þeirra og miskabótakröfu stefnenda.

Þá telur stefnda að stefnendur hafi að hluta til stuðlað sjálfir að dreifingu ummælanna, t.d. með því heimila að lögmaður þeirra tjáði sig ítrekað um mál þetta í fjölmiðlum. Að auki hafi lögmaðurinn sjálfur birt myndskreið af íbúð annars umbjóðanda síns, sem fjölmiðlar dreifðu og horft hafi verið á rúmlega 45 þúsund sinnum. Fjárhæð miskabótakröfu stefnenda er sérstaklega mótmælt, sem og vaxta- og dráttarvaxtakröfu stefnenda.

IV.

Í 235. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940 er kveðið á um að drótti maður að öðrum manni einhverju því, sem verða myndi virðingu hans til hnekkis, eða beri slíka

aðdróttun út, þá varði það sektum eða fangelsi allt að einu ári. Í 1. mgr. 236. gr. sömu laga er mælt fyrir um að sé ærumeiðandi aðdróttun höfð í frammi eða borin út gegn betri vitund, þá varði það fangelsi allt að tveimur árum. Í 2. mgr. ákvæðisins er kveðið á um að sé aðdróttun birt eða borin út opinberlega, enda þótt sakaráberi hafi ekki haft sennilega ástæðu til að halda hana rétta, þá varði það sektum eða fangelsi allt að einu ári. Þá kemur fram í 1. mgr. 241. gr. laganna að óviðurkvæmileg ummæli megi dæma ómerk í meiðyrðamáli, krefjist sá sem misgert var við þess. Í b-lið 1. mgr. 26. gr. skaðabótalaga nr. 26/1993 er mælt fyrir um að heimilt sé að láta þann sem ábyrgð beri á ólögmatrí meingerð gegn frelsi, friði, æru eða persónu annars manns greiða miskabætur til þess sem misgert var við.

Í 1. mgr. 73. gr. stjórnarskrárinnar kemur fram að allir séu frjálssir skoðana sinna og sannfæringar. Þá er mælt fyrir um það í 2. gr. að hver maður eigi rétt á að láta í ljós hugsanir sínar en hann verði að ábyrgjast þær fyrir dómi. Ritskoðun og aðrar sambærilegar tálmanir á tjáningarfrelsi megi aldrei í lög leiða. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins má aðeins setja tjáningarfrelsi skorður með lögum í þágu allsherjarreglu eða öryggis ríkisins, til verndar heilsu eða siðgæði manna vegna réttinda eða mannorðs annarra, enda teljist þær nauðsynlegar og samrýmist lýðræðishefðum. Þannig er ljóst að tjáningarfrelsisákvæði stjórnarskrárinnar verndar einhver mikilvægustu réttindi manna og brýnt er að allar takmarkanir á því eigi sér skýra stoð í settum lögum og alþjóðlegum mannréttindasáttmálum sem Ísland hefur gengist undir. Skýra ber ákvæði XXV. kafla almennra hegningarlaga nr. 19/1940 um ærumeiðingar og brot gegn friðhelgi einkalífs með hliðsjón af þessu. Af því leiðir að játa ber borgurunum ríkt svigrúm til tjáningar. Þótt ákvæði 1. mgr. 73. gr. stjórnarskrárinnar miði að því að vernda opna þjóðfélagslega umræðu þarf engu að síður að gæta að 3. mgr. sömu greinar, um þær takmarkanir sem lög mega setja tjáningarfrelsinu, og eiga sér meðal annars stoð í 71. gr. stjórnarskrárinnar um friðhelgi einkalífs. Þar sem andstæðir hagsmunir tjáningarfrelsis og verndar einkalífs vegast á er brýnt að sérhver maður gæti hófs og ábyrgðar í orðum sínum. Að öðrum kosti er grafið undan lýðræðislegum undirstöðum og mannréttindum, þar á meðal friðhelgi einkalífs og tjáningarfrelsinu sjálfu.

Fyrir liggur að lagðar voru fram kærur til lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu á hendur stefnendum málsins haustið 2015 fyrir nauðgun. Jafnframt liggur fyrir að málin voru felld niður í febrúar árið eftir hjá embætti héraðssaksóknara með vísan til 145. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála þar sem rannsóknargögn þóttu ekki

sýna fram á að það sem fram væri komið í málunum væri nægilegt eða líklegt til sakfellis. Eins og nánar verður gerð grein fyrir hér á eftir var mikið fjallað um málið í fjölmiðlum í nóvembermánuði 2015. Jafnframt liggur fyrir að boðað var til mótmæla fyrir framan lögreglustöðina við Hverfisgötu sama dag og stefnda birti þau ummæli sem málshöfðun þessi er sprottin af, en boðað var til mótmælanna meðal annars til að andmæla því sem stefnda vék að í umstefndri færslu sinni, þ.e. að ekki hefði verið farið fram á gæsluvarðhald yfir stefnendum vegna ætlaðra brota þeirra.

Sér til varnar hefur stefnda skírskotað til þess að alls höfðu minnst 35 fréttir þegar birst um málið áður en umstefnd ummæli stefndu birtust. Hefur stefnda í því samhengi lagt fram afrit af frásögnum ýmissa fjölmiðla af ætlaðri háttsemi stefnenda. Gögn málsins bera sannarlega vott um mikla fjölmiðlaumfjöllun í nóvembermánuði 2015 um ætluð kynferðisbrot stefnenda. Fréttaflutningur af þessum málum gekk fjöllum herra þessa daga og sem dæmi má nefna að 9. nóvember 2015 birti Fréttablaðið frétt sem þessu tengdist á forsiðu undir fyrirsögninni „Íbúð í Hlíðunum var útbúin til nauðgana“. Undirfyrirsögn var svohljóðandi: „Tveir karlar, grunaðir um hrottaleg kynferðisbrot, ganga lausir. Málið er í rannsókn.“ Sama morgun birti fréttamiðillinn Stundin frétt undir fyrirsögninni „Meintum nauðgurum sleppt: „Ber ekki að taka öryggi íslenskra kvenna alvarlega?“ og fréttamiðillinn Hringbraut birti frétt undir fyrirsögninni: „Komið í veg fyrir þriðju nauðgunina?“ sem tengd var sömu lögreglurannsóknum.

Auk áður nefndra dæma má nefna frétt DV 4. nóvember 2015 með fyrirsögninni: „Nemandi í HR sagður hafa nauðgað tveimur skólasystur sínum“, frétt Nútímans sama dag með fyrirsögninni „Nemandi í Háskólanum í Reykjavík grunaður um nauðgun á bekkjarskemmtun skólans“, frétt Vísis sama dag þar sem fram kom að lögreglan á höfuðborgarsvæðinu hefði til rannsóknar gróf kynferðisbrot „sem nemandi við Háskólann í Reykjavík á að hafa framið gegn tveimur konum, sem eru samnemendur hans“, frétt Vísis 5. nóvember 2015 sem hófst með þeim orðum að tvær kærur hefðu verið lagðar fram í nauðgunarmáli því sem Fréttablaðið hafði fjallað um daginn áður. Í sömu frétt kom fram að tveir karlmenn væru grunaðir um að hafa byrjað konu ólyfjan og eiturlyf og beitt hana „kynferðislegu og öðru líkamlegu ofbeldi“ og að málið væri til rannsóknar hjá lögreglu. Í frétt Nútímans 5. nóvember 2015 var sagt frá því að tvær kærur hefðu verið lagðar fram „í nauðgunarmáli HR og að tveir menn væru grunaðir“. Sama dag birti RÚV frétt þess efnis að lögreglan hefði „tvö aðskilin kynferðisbrotamál“ til rannsóknar og að rannsókn lögreglu miðaði vel.

Pennan sama dag, 5. nóvember 2019, birti Hringbraut frétt með tilvitnun til ónafngreinds nemanda við Háskólann í Reykjavík, en í fyrirsögn kom fram að „grunur“ [væri] um viðurstyggilegan brotavilja“ og að málin væru í rannsókn. Sama dag greindi Vísir frá því í fyrirsögn að „meintur nauðgari“ hefði verið sendur í leyfi. Vísir birti grein um málið 9. nóvember 2015 undir fyrirsögninni „Íbúðin búin tækjum til ofbeldisiðkunar“ og í undirfyrirsögn sagði orðrétt: „Rannsókn lögreglu beinist að íbúð í Hlíðunum – Fundu svipur, reipi og keðjur – Grunaðir um að hafa notað hanka til að hengja upp annað fórnarlambið“. DV birti 9. nóvember 2015 Facebook-færslu Þórdísar Elvu Þorvaldsdóttur um málið þar sem spurt var: „Hvað í þessu máli útskýrir hvers vegna þessir menn eru ekki í gæsluvarðhaldi?“. Stundin birti umfjöllun um þetta sama mál 9. nóvember 2015 með eftirfarandi fyrirsögn: „Meintum nauðgurum sleppt: Ber ekki að taka öryggi íslenskra kvenna alvarlega?“ Var þar að finna viðtal við Árna Þór Sigmundsson, yfirlögregluþjón hjá kynferðisbrotadeild lögreglunnar, þar sem vitnað var orðrétt til Árna með svofelldum hætti: „Þeir voru í haldi í tæpan sólarhring og það lágu fyrir öll gögn. Það var ekki talin þörf á rannsóknargæslu“. Í umfjöllun blaðsins kemur fram að blaðamaður hafi spurt hvort það hefði ekki verið talið þjóna almannahagsmunum að úrskurða mennina í gæsluvarðhald. Því hafi Árne Þór svarað neitandi og bætt við að ákvörðun um slíkt væri tekin hjá ákærusviði lögreglunnar. Í umfjöllun Vísis sem birt var 9. nóvember 2015 kom fram í fyrirsögn að ekki hefði þótt ástæða til að fara fram á gæsluvarðhald yfir sakborningum og í meginmáli umfjöllunarinnar var vitnað til samtals við áðurnefndan lögreglumann, Árna Þór Sigmundsson, þar sem fram kom að ekki hefðu verið forsendur fyrir því „að úrskurða mennina tvo sem grunaðir eru um nauðgun í Hlíðahverfinu í gæsluvarðhald“ en haft var eftir Árna að mennirnir hefðu verið „í haldi lögreglu í sólarhring á meðan frumrannsókn málanna fór fram“. Þá segir í umfjöllun blaðsins að málið hafi verið „metið af fulltrúum ákærusviðs lögreglunnar á höfuðborgarsvæðinu í samræmi við framvindu rannsóknarinnar og var það metið svo að ekki væri hægt að úrskurða sakborningana í gæsluvarðhald úr frá rannsóknarhagsmunum eða almannahagsmunum“. Mennirnir væru þó enn með stöðu sakborninga. Af hálfu stefndu hefur verið talin ástæða til að leggja fram viðtal blaðamanns Vísis við Guðrúnu Jónsdóttur, talskonu Stígamóta, sem birtist á Vísi 9. nóvember 2015, þar sem Guðrún kveðst vilja byrja á að taka fram að hún viti ekki hvað sé rétt í málinu en bætir svo við: „ef það er rétt sem ég les um að þarna sé um að ræða hópnaudgun, lyfjanauðgun og raðnaudgun þá gerast málin ekki mikið alvarlegri“. DV birti enn

umfjöllun um málið 9. nóvember 2015, nú undir fyrirsögninni „Hryllingur í Hlíðunum: Twitter aðgangur lögreglunnar logar“ en í undirfyrirsögn er sagt að landsmenn krefjist „skýringa á því hvers vegna grunaðir raðnauðgarar gangi lausir“. Sama dag birtist á Hringbraut umfjöllun um málið undir fyrirsögninni: „Nemendur HR halda fram að skólinn hafi reynt að þagga kynferðisbrot: Komið í veg fyrir þriðju nauðgunina?“ Umfjöllun vefmiðilsins hefst svo með eftirfarandi orðum: „Sú saga gengur meðal nemenda Háskólans í Reykjavík að mennirnir sem grunaðir eru um að hafa nauðgað tveimur konum hafi haft fleiri fólksuverk í hyggju. Naumlega hafi verið komið í veg fyrir þriðju nauðgunina. Í báðum tilvikum séu fórnarlömbin namar við HR.“ Að síðustu má nefna umfjöllun sem birtist á vef RÚV 9. nóvember 2015, þar sem greint er frá því að hart sé sótt að lögreglu á samfélagsmiðlum en „fjöldi fólks [sendi] lögreglu tóninn“ á samfélagsmiðlum. Í dæmaskyni vitnar fjölmiðillinn til ummæla sem nokkrir þjóðþekktir einstaklingar hafi látið falla undir „#almanahagsmunir“ á Twitter, meðal annars fjölmiðlamaður sem spurði „@logreglan Einhver séns á að hann kippi þessum nauðgurum sem þið slepptuð uppí ef þið rekist á þá?“ og tónlistarmaður sem tjáði sig um málið með svofelldum hætti: „Hérna ef tveir menn hefðu frelsissvipt tvo gæja á tveimur vikum og handrukkað þá, þá væru þeir í gæsluvarðhaldi right?“ Síðar þennan sama dag birtust á vefmiðlum óstaðfestar fregnir af því að mennirnir sem sagðir voru grunaðir um að hafa gerst sekir um nauðgun væru hugsanlega lausir úr haldi. Í frétt RÚV 9. nóvember kom fram að lögreglan hygðist ræða, í hádeginu þann dag, „hvort rétt hafi verið staðið að rannsókn á kynferðisbrotamáli þar sem tvær konur hafa lagt fram kæru á hendur tveimur mönnum“. Fréttin er endursögn á því sem áður hafði komið fram um málið og lýkur umfjölluninni með eftirfarandi orðum: „Samkvæmt heimildum fréttastofu telur lögregla ólíklegt að dómstólar hefðu samþykkt kröfu um gæsluvarðhald yfir mönnum“. Þessi frétt var endurunnin af DV síðar þennan sama dag, auk þess sem vefmiðillinn Nútíminn birti nokkur efnisatriði úr ákvæðum laga nr. 88/2008 undir eftirfarandi fyrirsögn: „Við skoðuðum lögina um gæsluvarðhald og þau eru skýr.“ Í undirfyrirsögn sagði svo: „Lögreglan gat hæglega farið fram á gæsluvarðhald samkvæmt lögum ...“

Allt framangreint er rakið hér svo að unnt sé að skoða ummæli stefndu, sem henni er stefnt fyrir í máli þessu, í samhengi við þá umræðu sem fram hafði farið um málið í aðdraganda þess að hún lét ummæli sín falla. Þetta skiptir máli við úrlausn á því hvort stefnda telst með ummælum sínum hafa vegið að mannorði stefnenda með

ólögmætum hætti. Taka þarf afstöðu til þess á hvaða hátt hin umdeildu ummæli voru sett fram, hvað fyrir liggur um sannleiksgildi þeirra og hvaða gildi þau höfðu fyrir opinbera umræðu.

Þegar horft er á fréttáflutninginn úr fjarlægð þess tíma sem liðinn má sjá hvernig fjölmiðlar vitnuðu hver til annars, oft með litlu viðbótarframlagi. Af umfjöllun fjölmiðla mögnuðust umræður um málið og þær umræður urðu fjölmiðlum svo sjálfstætt tilefni til áframhaldandi „fréttáflutnings“ af málinu. Í því tilviki sem hér um ræðir spunnust af þessu æsifréttir um atburði sem rannsókn lögreglu leiddi í ljós að höfðu ekki gerst, en engin saknæm háttsemi fannst hjá stefndum. Er því ekki ofsagt að það írafár sem einkenndi almenna umfjöllun um málið hafi verið á kostnað ábyrgðar, greiningar og yfirvegunar. Með því að hvorki fréttáflutningurinn né fullyrðingar stefndu voru byggðar á raunsönnum staðreyndum getur dómurinn ekki fallist á það að þáttur stefndu hafi einkum falist í almennri, heimilli og verndaðri þátttöku í umræðum um kynferðisbrot. Þótt kynferðisbrot séu að sönnu grafalvarlegt þjóðfélagsmeið hefur stefnda ekki sýnt fram á að rökbundin nauðsyn hafi staðið til þess að hún orðaði umstefnd ummæli sín með þeim hætti sem raun bar vitni. Þá ber í ljósi allra atvika málsins að hafna málsástæðum stefndu sem lúta að því að hún hafi gætt meðalhófs í ummælum sínum.

Með skírskotun til málsatvika og málflytninga stefndu skal tekið fram að í réttarríki ber við það að miða að lagaleg hugtök á borð við almannahagsmunir séu skilgreind út frá hlutlægum forsendum, en ekki huglægum og persónubundnum eins og gefið var til kynna í fyrirsögninni „Ekki mínir almannahagsmunir“ sem stefnda vísaði til í tjáningu sinni um málefni stefnenda. Ef leggja ætti viðmið af síðastgreindri ætt til grundvallar lögum og lagaframkvæmd yrði útkoman lögleysa, stjórnleysi og upplausn. Réttarríkishugsjónin mótaðist einmitt sem svar við slíku ástandi. Þannig miðar réttarríkið að því að stjórnað sé með lögum en ekki með hnefarétti og geðþóttu. Þótt deila megi um hvernig afmarka megi ytri mörk almannahagsmuna, t.d. í efnahagslegu tilliti, getur kjarni þess hugtaks ekki talist afstæður, þar sem ljóst er að almenningur hefur ríka hagsmunir af því að réttarríkið standi undir nafni með því að halda uppi lögum sem eru skýr og skiljanleg, framvirk en ekki afturvirk, sem ná jafnt til allra og verða til með stjórnskipulega viðurkenndum hætti. Um það verður með öðrum orðum ekki deilt að það telst til almannahagsmuna að menn njóti friðar, þ.m.t. friðhelgis einkalífs, og hafi lög hver við annan. Þótt viðurkennt sé að lögin eigi rætur að rekja til almennings, þjóðar og kjósenda, þá jafngildir það ekki því að almenningum

borgurum leyfist að taka lög in í sínar hendur, hvorki með því að setja reglur, framfylgja þeim sjálfir né fella dóma um sekt eða sýknu. Ef hafna ætti þessu og selja hverjum og einum sjálfðæmi í þessum efnun molnar réttarríkið innanfrá samhliða því að borgararnir verða ofurseldir duttlungum þeirra sem best gengur að sölsa undir sig áhrif og völd. Á þennan hátt plægir afstæðishyggja jarðveg harðstjórnar og kúgunar, þar sem æðstu hugsjónum réttarríkisins, á borð við einstaklingsfrelsi og mannréttindi, er vikið til hliðar í þágu gerræðis. Hér kristallast nauðsyn þess að borgararnir gangi ekki svo í langt í einstaklingsbundinni eða dilkakenndri sérhyggju að þeir slíti í sundur lög in og þar með friðinn. Íslenskur réttur hefur frá örófi byggst á þeirri grundvallarforsendu að ein lög gildi um alla íbúa landsins. Í þessu skyni hefur með stjórnalögum verið komið á fót sérstökum stofnunum sem fara með handhöfn ríkisvalds, þ.e. löggjafarvald, dómsvald og framkvæmdarvald. Samkvæmt stjórnarskrá lýðveldisins nr. 33/1944 er þessum þremur valdpáttum falið það stjórnskipulega hlutverk að tempra vald hvers annars. Segja má að það sé augljós þáttur í því sem fyrr var nefnt, þ.e. að koma í veg fyrir hvers kyns ofríki. Að því sögðu er jafnframt mikilvægt í lýðræðisríki að fjölmiðlar og almenningur veiti handhöfum opinbers valds nauðsynlegt aðhald. Það gera menn með málefnalegri gagnrýni, sem grundvölluð er á staðreyndum og haldföstum rökum sem reist eru á traustum grunni. Í því ljósi blasir við að ómálefnaleg rök, dylgjur, sögusagnir, múgæsing og lýðskrum á ekki erindi inn í slíka umræðu og er ekki verndað af tjáningarfrelsisákvæðum stjórnarskrár og mannréttinasáttmála. Val fjölmiðla á fréttæfni og eftir atvikum ófagleg umfjöllun þeirra, sbr. dóm Hæstaréttar Íslands í máli nr. 729/2017, réttlætir ekki sjálfkrafa að slíkt efni sé gagnrýnislaust notað sem brenni til að vekja upp „reiði á samfélagsmiðlum“ sem í því tilviki sem hér um ræðir beindist gegn persónum stefnenda, eins og rakið er í þessum dómi Hæstaréttar.

Síðastgreindar undirstöður lýðræðis- og réttarríkis grundvallast á þeirri meginhugmynd að framangreind sjónarmið um jafnræði fyrir lögunum og almenn mannréttindi taki til allra manna, án manngreinarálits og án undantekninga. Stefnda hefur frá upphafi skírskotað beint og óbeint til þess að að hún hafi talað sem fulltrúi mannréttinda. Með hliðsjón af öllu því sem fram hefur komið undir rekstri málsins verður ekki talið að stefnda njóti á einhvern hátt sérstöðu sem veitt geti henni aukið rými til tjáningar. Það eitt að draga fána mannréttinda að hún heimilar ekki þeim sem það gera að brjóta gegn mannréttindum annarra. Hefur stefnda heldur ekki bent á nein ákvæði laga sem stutt gætu slíkt misræmi í málflutningi. Þá verður með vísan til alls

framanritaðs heldur ekki fallist á þær varnir stefndu að henni megi teljast hafa verið heimilt að viðhafa þau orð sem hún gerði með vísan til fjölmiðlaumfjöllunar eða „umræðunnar“ að öðru leyti, enda hefur stefnda ekki getað bent á neitt í almennum fréttáflutningi sem gefið gat henni réttmætt tilefni til að setja hin umstefndu ummæli fram með þeim fyrirvaralausum hætti sem hún kaus að gera. Í því samhengi hefur dómurinn ennfremur horft til þess að stefnda hefur engin frambærileg rök fært fyrir því að hún hafi slegið nægilega varnagla við ummæli sín. Þrátt fyrir áskoranir dómara var við munnlegan málflutning ekki bent á nein viðhlítandi gögn sem gefið stefndu tilefni til svo afdráttarlausra ummæla. Þar af leiðandi verður ekki á það fallist að hún hafi með ógagnrýnum hætti mátt ganga út frá því að stefnendur hefðu gerst sekir um refsivert athæfi. Verður í því sambandi ekki talið að afgerandi máli skipti hve mikla dreifingu ummælin sem birt voru á Facebook-síðu stefndu fengu. Þá verður ekki á það fallist með stefndu að ummæli hennar varði einungis staðhæfingar um staðreyndir, enda leiddi lögreglurannsókn sem fyrr segir ekki í ljós saknæma háttsemi af stefnenda hálfu. Á sömu forsendum ber að hafna vörnum stefndu er lúta að því að ummæli hennar hafi aðeins falið í sér endursögn fréttu af málefnum stefnenda.

Undir rekstri málsins hefur stefnda byggt á því að hún beri engar rannsóknarskyldur né sönnunarbyrði hvað varði sannleiksgildi hinna umstefndu ummæla. Eins og til háttar í máli þessu ber að hafna þessum vörnum stefndu, sbr. ákvæði 2. mgr. 73. gr. stjórnarskrárinnar um ábyrgð manna á eigin orðum og þeirrar frumforsendu íslensks réttar að sérhver fullveðja maður beiti dómgreind sinni og rökhusun á þann hátt að öðrum sé ekki valdið tjóni að nauðsynjalausu. Að baki stendur einn mikilvægasti hornsteinninn mannréttindasáttmála og stjórnarskrárvarinna mannréttinda, sem er mannúð, en hugtakið skírskotar til mildi og miskunnsemi. Í þessu felst nánar sú gagnkvæma grundvallarskuldbinding réttarríkis við borgarana og borgaranna við réttarríkið að engum manni skuli fórnað í þágu málstaðar. Stefnda er ekki ein um það að telja sig hafa fundið göfugan málstað til að verja. Það eitt fær þó ekki réttlætt þau ummæli sem hún lét falla um stefnendur þessa máls. Telst hún í þessu ljósi ekki hafa fært fram haldbær rök fyrir því að hin umstefndu ummæli hennar séu innan marka lögvarins tjáningarfrelsis hennar. Með því að stefnda hefur samkvæmt framanskráðu ekki getað réttlætt ummæli sín eða samræmt þær þversagnir sem sértæk sýn hennar á mannréttindi hefur leitt af sér verður fallist á kröfur stefnenda um ómerkingu hinna umstefndu ummæla.

Þegar stefnda lét hin umstefndu ummæli falla var lögreglurannsókn enn ólokið og því bæði ótímabært og óvarlegt að setja ummælin fram með þeim fyrirvaralausa hætti sem gert var.

Að öllu framangreindu virtu verður á það fallist með stefnendum að ummæli stefndu sem krafist er ómerkingar á í máli þessu hafi falið í sér staðhæfingar um staðreyndir en ekki gildisdóma og þar með ærumeiðandi aðdróttanir um að stefnendur hefðu gerst sekir um alvarlega refsiverða háttsemi samkvæmt 235. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, án þess að tekið væri tillit til þess að rannsókn málsins stóð enn yfir hjá lögreglu og var ekki til lykta leidd. Í ljósi málaloka hjá lögreglu þykir því ekki vera efni til annars en að verða við ómerkingarkröfu stefnenda hvað þessi ummæli varðar, sbr. 241. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940.

Í samræmi við framangreint teljast stefnendur eiga rétt á miskabótum samkvæmt b-lið 1. mgr. 26. gr. skaðabótalaga nr. 50/1993 úr hendi stefndu vegna hinna ærumeiðandi aðdróttana sem í hinum ómerktu ummælum felast. Við ákvörðun fjárhæðar bótanna er óhjákvæmilegt að líta til þess að stefnda hefur sjálf greint frá því að nöfn stefnenda hafi verið birt á samfélagsmiðlum áður en hún birti hin umstefndu ummæli sín. Með skírskotun til dóms Hæstaréttar Íslands 26. júní 2017 í máli nr. 729/2017 verður lagt til grundvallar að stefnda hafi með ummælum sínum gengið of nærri stefnendum og valdið þeim skaða með því að virða ekki friðhelgi einkalífs þeirra eins og áskilið er í 26. gr. laga nr. 38/2001 um fjölmiðla, sbr. 71. gr. stjórnarskrárinnar. Með hliðsjón af öllu framangreindu þykja miskabætur til stefnenda hæfilega ákveðnar þannig að stefnda, C, greiði hvorum stefnanda um sig 150.000 krónur, allt með nánar tilgreindum vöxtum svo sem greinir í dómsorði.

Stefnendum var, með bréfi dómsmálaráðuneytisins 9. apríl 2019, veitt gjafsókn til þess að reka þetta mál fyrir héraðsdómi. Eftir úrslitum málsins og með vísan til 1. mgr. 130. gr. laga, nr. 91/1991, um meðferð einkamála, verður stefndu gert að greiða málskostnað, sem renni í ríkissjóð. Allur gjafsóknarkostnaður stefnenda, þar með talin málflutningsþóknun lögmanns þeirra, Vilhjálms H. Vilhjálmssonar, sem ákveðin er samkvæmt 2. mgr. 127. gr. laga um meðferð einkamála, 600.000 krónur að meðtöldum virðisaukaskatti, greiðist úr ríkissjóði. Við ákvörðun málskostnaðar hefur verið tekið tillit til þess að samhliða máli þessu er rekið annað samkynja mál.

Arnar Þór Jónsson héraðsdómari kveður upp dóm þennan. Gætt hefur verið ákvæða 1. mgr. 115. gr. laga nr. 91/1991.

Dómsorð:

Eftirfarandi ummæli skulu vera dauð og ómerk:

„... þá gríðarlega alvarlegu aðför lögreglunnar að öryggi kvenna í Reykjavík að láta eiga sig að fara fram á gæsluvarðhald yfir körlum sem nauðga konum SAMAN svo yfirdrifið kerfisbundið að þeir hafa til þess sérútbúna íbúð.“

Stefnda, C, greiði hvorum stefnanda um sig, A og B, 150.000 krónur, með vöxtum samkvæmt 1. málslíð 4. gr. laga nr. 38/2001 um vexti og verðtryggingu frá 9. nóvember 2015 til 27. maí 2016 en með dráttarvöxtum samkvæmt 1. mgr. 6. gr. sömu laga frá þeim degi til greiðsludags.

Stefnda greiði stefnendum 600.000 krónur í málskostnað, sem renni í ríkissjóð.

Málskostnaður stefnenda, 600.000 krónur, sem er málflutningsþóknun lögmanns þeirra, Vilhjálms H. Vilhjálmssonar, greiðist úr ríkissjóði.

Arnar Þór Jónsson